

W rozdziale antropologia strukturalna wśród informacji o autorach pojawiają się nagle przekrojowe, zasadnicze kwestie, jak: podstawowa struktura człowieka (s. 273–275) czy *actio* i *kontemplatio* (s. 294–295).

W rozdziale piątym zaś, wśród referowanych ujęć autorskich, pojawiają się nagle takie problemy, jak: społeczność jako organizm (s. 343–345) czy geneza społeczności (s. 346–348).

Trzeba też zauważyć, że niektóre zebrane tu materiały są dziś już niezbyt istotne, jak np. marksistowskie ujęcie religii, zwłaszcza w kontekście braku nawiązania np. do Sartre'a czy Nietzschego krytyki wiary, czy też stanowisko Teilharda de Chardin, które jest dziś bardziej historyczną ciekawostką niż nośną myślą filozoficzno-teologiczną.

Wskazując na te kwestie, trudno równocześnie jednak nie zauważyć, że zapewne zamiarem redaktora nie było ukazanie spójnej monografii dotyczącej problematyki misterium człowieka, ale raczej luźne zebranie wielu przyczynków próbujących uwypuklić bardzo różnorodne elementy stanowiące właśnie moment jego tajemniczości. Być może takie właśnie ukazanie tego bogatego materiału dobrze oddaje misteryjny charakter człowieka – istoty, której nigdy do końca nie zgłębimy. Nigdy nawet, mimo upływających kolejnych tysiącleci, olbrzymiego postępu nauki, nie przedstawimy wyczerpującej jego definicji. Zawsze bowiem, nawet dla samych siebie, pozostaniemy bytem w znacznej mierze tajemniczym i niezrozumiałym.

Krzysztof Bochenek

Lech Gawor [red.], *Filozofia wobec XXI wieku*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2004, ss. 266.

W wielu dziedzinach, w tym także w filozofii, przełom wieków wywołuje potrzebę podsumowania dotychczasowych wysiłków, a zarazem konieczność nakreślenia głównych kierunków poszukiwań na przyszłość. Wyrazem tej potrzeby jest książka *Filozofia wobec XXI wieku* pod redakcją Lecha Gawora, opublikowana w Wydawnictwie Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Jest ona owocem konferencji naukowej pod tym samym tytułem, która odbyła się w dniach 23–25 września 2002 roku w Nałęczowie z inicjatywy Instytutu Filozofii UMCS. Ta interesująca publikacja prezentuje zaledwie wybrane wątki wielopłaszczyznowej dyskusji filozoficznej, w której wzięli udział filozofowie z Czech, Białorusi, Litwy i Ukrainy oraz polskich ośrodków naukowych: Uniwersytetu Śląskiego, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Instytutu Filozofii i Socjologii PAN w Warszawie, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Uniwersytetu Rzeszowskiego, Politechniki Lubelskiej i Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Niewątpliwą zasługą redaktora jest taki wybór prac, dzięki któremu zbiór aż 29. artykułów stanowi spójną całość. Mimo, jak podejrzewam, pokusy zaprezentowania jak największej liczby różnych wątków dyskusji i problemów filozoficznych tom składa się z czterech części. Każda z nich przedstawia jeden z czterech obszarów tematycznych

dysputy z zakresu filozofii społecznej, filozofii kultury oraz etyki, które wyłoniły się w czasie obrad konferencji.

Część pierwsza i centralna zarazem, zatytułowana: *Cywilizacja a wyzwania nowego wieku*, prezentuje dwa nurty: diagnostyczny i „wizjonerski” w dyskusji poświęconej teraźniejszości i przyszłości naszej cywilizacji. Pierwszy z nich to próba diagnozy kondycji moralnej i kulturowej cywilizacji zachodniej ulegającej procesom globalizacji. Dyskusję w tej kwestii otwiera Jan Szmyd, stawiając tezę o głębokim kryzysie aksjologicznym, stanowiącym główne zagrożenie istnienia naszej cywilizacji. Mniej jednoznacznie interpretuje konsekwencje procesów globalizacji Jolanta Zdybel w syntetycznej wypowiedzi *Spór o globalizację*. Do nurtu diagnostycznego należą również interesujące teksty Anny Żuk *O wybranych aspektach konfliktu XXI wieku* i Leszka Gawora (rozumiem, że dwie wersje imienia to przeoczenie, a nie brak tożsamości roli autora i redaktora) *Konfrontacja cywilizacji – mit czy rzeczywistość?*

Nurt „wizjonerski” reprezentują głosy raczej proponujące pewne rozwiązania jako uzupełnienie diagnozy lub wręcz jako swoistą terapię filozoficzną, gdyż jak pisze Stefan Symotiuik: „Dopiero terapia rozświetla diagnozę” (s. 46). Do tezy o kryzysie cywilizacji Zachodu nawiązuje Wiesław Sztumski, nie tyle stawiając pytanie o to, jak przeżyć w warunkach globalnych zagrożeń, ile proponując filozofię środowiska jako źródło nowej kultury i systemu wartości. Ta nowa filozofia bardziej odpowiadająca nowym potrzebom człowieka w przyszłości, zdaniem autora, zdoła obronić się przed zarzutami „zekonomizowania i pozostawania w służbie pieniądza” (s. 43).

W części drugiej, *Spoleczeństwo i kultura wobec XXI wieku* możemy wyodrębnić dwa główne nurty dyskusji. Pierwszy dotyczy wybranych zagadnień filozofii społecznej, zwłaszcza dominujących zjawisk w życiu społeczno-politycznym. Agnieszka Nogal poruszyła kwestię kryzysu roli państwa narodowego w jednoczącej się Europie. Bogumiła Truchlińska natomiast zreferowała tradycje polskiego unionizmu. Korespondują z tymi wypowiedziami rozważania Andrzeja Bondarenko poświęcone idei społeczeństwa otwartego. Drugi nurt tej dyskusji stanowi refleksja na temat kondycji filozofii w ponowoczesnym świecie. Tu na szczególną uwagę zasługują: tekst Andrzeja L. Zachariasza: *Kultura naszego czasu wobec idei końca filozofii pierwszych zasad* oraz „manifest filozoficzny” Jana Zouhara: *Filozofia, nauka i postęp*.

Szczególnie interesująca jest trzecia część pracy, *Prospektywny świat wartości*, nawiązująca do nurtu „wizjonerskiego” zaprezentowanego w części pierwszej. Henryk Borowski zaproponował *Etykę uniwersalną jako pogłębiony i poszerzony dekalog trzeciego tysiąclecia*. Maria Szyszkowska natomiast starała się odpowiedzieć na pytanie, jakie wartości powinny oddziaływać we współczesnej Europie. Wszystkie teksty tej części podkreślają wagę i znaczenie tolerancji jako naczelnej wartości XXI wieku.

Do „wizjonerskiego” nurtu należą z natury propozycje przedstawione w czwartej i ostatniej części, noszącej tytuł: *Ekofilozofia i bioetyka – etyka nowego czasu*. Kryzys ekologiczny bywa postrzegany jako bardziej realne, bardziej „uchwytnie” zagrożenie niż kryzys wartości. Perspektywa katastrofy ekologicznej budzi grozę jako współczesna wersja końca świata, nie tylko naszej cywilizacji. Stąd twórcy i reprezentanci różnych nurtów ekofilozofii z reguły są zaangażowani w działania praktyczne i, jak pisze Zbigniew Hull: „[...] dominuje wśród nich emocjonalne podejście do rozważanych zagadnień [...]” (s. 204). Filozoficzna refleksja nad środowiskiem to pytania o kulturowe

i społeczne źródła kryzysu ekologicznego. Próbą odpowiedzi na te zagadnienia jest wystąpienie Lesława Hostyńskiego: *Wartości utylitarne wobec zagrożeń ekologicznych*.

Obok prezentacji różnych nurtów filozofii ekologicznej znalazły się w tej części niezwykle interesujące zagadnienia bioetyki. Justyna Stecko zaprezentowała rozważania na temat zmian postaw wobec śmierci i umierania we współczesnej cywilizacji. Autorka, potwierdzając swą tezę o ignorowaniu śmierci przez współczesnych, w tytule artykułu użyła eufemizmu: „koniec życia”. Tom zamyka tekst Jacka Lejmana: *Filozoficzne aspekty „nowej biologii”*, w którym autor przekonuje nas, że za wcześnie jeszcze na zaliczenie naturalizmu do teorii przebrzmiałych.

Lektura tego tomu od pierwszych stron wciąga czytelnika w dyskusję filozoficzną na początek wieku. Budzi wiele wątpliwości i obaw, wywołanych przez przejmujące poczucie kryzysu całej naszej cywilizacji. Co najważniejsze, budzi szereg pytań, a to niewątpliwie nie jest przejawem kryzysu filozofii.

Danuta Niczyporuk